

LITTERATURGUIDE

Maria Louise Bjørn Bjerrum og Lisa Gardum Andersen

Kenneth Oppel

Når først man har sagt ja

Litteraturguide til Kenneth Opiel: *Når først man har sagt ja*

© Maria Louise Bjørn Bjerrum og Lisa Gardum Andersen og

Høst & Søn/ROSINANTE & CO, København 2018

1. udgave, 2018

Bogforside: Henrik Koitzsch med illustration af Jon Klassen

Grafisk tilrettelæggelse: Christensen Grafisk

Høst & Søn er et forlag i ROSINANTE & CO

Købmagergade 62, 3. | DK-1150 København K

rosinante-co.dk

Indhold

- 4 **Når først man har sagt ja – en præsentation af værket og litteraturguiden**
- 5 **Magisk realisme**
- 7 **Etik og moral i litteraturen**
- 10 **Undervisningsforslag**
- 10 Færdigheds- og vidensmål fra *Fælles Mål*
- 10 Læringsmål
- 11 Før læsning
- 12 Under læsning
- 14 Efter læsning
- 17 **Litteraturliste**
- 17 Skønlitteratur
- 17 Faglitteratur
- 17 Internetkilder

Når først man har sagt ja **– en præsentation af værket** **og litteraturguiden**

Når først man har sagt ja er en smuk og tankevækkende roman. Den handler om at turde stole på livet, holde fast i håbet, give plads til sine følelser og tilgive sig selv. Det er et værk, der ønsker at gå i dialog med sin læser ved indirekte at stille spørgsmålet: Hvad er perfekt? Hvad er normalt? *Når først man har sagt ja* er velegnet i folkeskolens litteraturundervisning i de ældste klasser, på mellemtrinnet og i begyndelsen af udskolingen. Romanen har en kompleksitet på både indholdssiden og formen, der kalder på en drøftelse, analyse og fortolkning.

I romanen møder vi Steven, der er allergisk og bange for hvepse. En dag opdager han et hvepsebo på familiens hus, og han beslutter sig for at forsøge at fjerne boet en eftermiddag, han er alene hjemme. Men det er ikke kun allergien og den umiddelbare angst for de energiske insekter, der er årsagen til, at Steven vil have boet væk. I en drøm er han kommet til at sige JA. Ja er et stærkt ord, der kan åbne døre, men det er ikke alle døre, man har lyst til at gå ind ad, når man opdager, hvad der er på den anden side. Den dør Steven har åbnet, er døren til et etisk og moralsk dilemma. Og det er døren ind til en stor beslutning, som han må træffe alene.

Steven er lige blevet storebror til en baby, der er meget syg. Alt er galt med barnet, og familien og lægerne er usikre på, om han nogensinde vil blive normal, og om han overhovedet vil kunne

overleve. Hele familien er påvirket af situationen med babyen, og Steven er bekymret for sine forældre. Derfor forsøger han at skjule den angst, som ellers fylder så meget i ham. Han undlader at fortælle om mareridtet med skikkelsen, der iagttager ham. Og han prøver selv at forstå den mærkelige drøm, der er begyndt at finde ham i søvne. Den drøm, der handler om englen – hvepsedronningen.

Hvepsedronningen tilbyder Steven en helt rask, helt normal og helt perfekt lillebror. En rigtig overlever. Men er Steven parat til at ofre den syge baby for at få det perfekte?

Denne litteraturguide indledes med to teoretiske afsnit om henholdsvis magisk realisme og etik og moral i litteraturen. Disse to afsnit danner grundlag for de efterfølgende undervisningsforslag, hvor der blandt andet arbejdes med genre og genregreb samt værkets tematik og æstetiske udtryk, der udmærker sig ved illustrationerne på både omslaget, for- og bagsatsbladet samt vignetterne på siderne.

Magisk realisme

Den magiske realisme er en litterær retning, der har sine rødder i flere latinamerikanske udgivelser i 1970- og 80'erne. Den er overordnet kendetegnet ved fortællinger med en virkelighed, der indeholder magiske, mirakuløse elementer og/eller hændelser; en virkelighed, hvor realismen overskrides af og kobles

til noget overnaturligt. Fortællingerne har dog på samme tid sin egen indre logik, hvor magien ikke som sådan opfattes som magi af læseren, men derimod som en del af fiktionens præmisser. I modsætning til den fantastiske litteratur og eventyr er overnaturlige væsner som drager, elverfolk, magiske passager mv. ikke en del af den magiske realisme. Snarere er det personer eller indhold, der nok kan karakteriseres som mystiske, forundringsskabende greb, men de er ikke nødvendigvis for læseren eller værkets personer afgjort som reelle eller ej. Vi ser det på flere planer i *Når først man har sagt ja*, for eksempel forunderlige telefonsamtaler, knivmanden og særligt hvepsedronningen og drømmen.

Samtidig er det væsentlige i magisk realisme ikke selve de magiske elementer, men derimod menneskers skæbner og liv, der beskrives realistisk, som de ville finde sted i virkeligheden. I *Når først man har sagt ja* ses dette tema meget tydeligt i det moralske og etiske dilemma, som Steven bringes i.

Traditionelt set er den magiske realisme betegnet som en litterær genre, men litteraturforskere diskuterer, hvorvidt det i nogle sammenhænge snarere giver mening at opfatte det som et stilistisk greb. Denne opfattelse giver god mening i forhold til *Når først man har sagt ja*, idet Kenneth Opiel benytter sig af magiske elementer til at bringe en ellers realistisk fortælling frem. Her er selve indholdet og tematikken i fokus og altså ikke selve magien. Det kan uddybes ved, at den rationelle virkeligheds kombination med det overnaturlige bliver accepteret som en naturlighed, på trods af at de to planer, altså virkelighed og magi, umiddelbart synes modstridende. Med magisk realistiske greb må læseren altså overgive sig til virkeligheden, som den ser ud på fortællingens præmisser. I en danskfaglig sammenhæng

er det dog relevant at hæfte sig ved, hvornår realismen brydes med magien. Og særligt hvorfor. Hvad er grunden til, at forfatteren har valgt at anvende disse stilistiske træk? Hvad gør det for teksten? Er virkelighed og fantasi det samme for eksempel Steven og de voksne? I undervisningsforslagene længere fremme findes ideer til, hvordan der kan arbejdes med dette.

Etik og moral i litteraturen

Skaber litteraturen bedre mennesker? Dette spørgsmål har været diskuteret langt tilbage i historien. Der er eksempler på, at litteraturen har åbnet for en medmenneskelig forståelse og en indsigt i andre tænkemåder og livsformer, men der har også været eksempler på, at selv belæste mennesker har foretaget grusomme ting mod menneskeheden. Nazityskland er et oplagt eksempel på dette, da flere af Hitlers ministre var højtuddannede.

Helt tilbage til den klassiske filosofi har man forholdt sig til litteraturens dannende karakter. I det antikke Grækenland fordømte Platon *poesiens fordærvelige virkninger og forviste den fra sin idealstat* (Kjældgaard, s. 209). I oplysningstiden var litteraturen et værktøj til at »opdrage« på læseren, ofte med et religiøst formål for øje. Under nykritikken var litteraturens mulige påvirkning af læseren helt uinteressant: Ved at betragte litteraturen ud fra analysemodeller skulle litteraturen nu forstås på sine egne præmisser, altså den tekst, der stod på papiret,

og læserens følelsesmæssige opfattelse af værket skulle ikke inddrages.

I nyere tid har den læserorienterede litteraturpædagogik vundet indpas, og fremtrædende litteraturforskere og filosoffer såsom amerikanske Martha Nussbaum har hyldet litteraturens dannelsesmæssige potentiale og fremhæver, at litteraturen og fiktionen kan appellere til læserens empati: Læseren kan via litteraturen få kendskab til livsomstændigheder, som ligger fjernt fra dennes eget liv, og får derved indsigt i, hvordan andre liv kan leves og se ud. Nussbaum mener, at litteraturen derved giver mulighed for at danne »bedre« mennesker, der er mere hensynsfulde og mindre egoistiske (Kjældgaard, s. 213). Desuden giver litteraturen også adgang til andre menneskers indre liv, idet læseren gennem litteraturen kan få adgang til fiktive personers tankesæt og følelsesliv.

Indenfor den læserorienterede litteraturpædagogik har *dialogen* mellem et værk og dets læsere en naturlig mulighed for at efterlade sig spor i læserens bevidsthed og dermed også påvirke læserens moral og etiske forståelse. I denne filosofi opererer man med begrebet *moralsk forestillingsevne* og taler om litteraturens særlige evne til at påvirke og mobilisere til samfundsmæssige ændringer: *Litteraturen giver eksempler på muligt liv, som vi i læsningen bliver involveret i både mentalt og sentimentalt, med forstand og følelser. Eksemplerne kan være både positive og negative, forbilledlige eller frastødende. Eksemplerne giver os anledning til at overveje, hvordan vi gerne vil være – og ikke være – som mennesker* (Kjældgaard, s. 212). Dvs. skønlitteraturen bliver en slags laboratorie, der spørger, undersøger eller diskuterer; den holder læseren etisk vågen og har ingen entydige løsningsforslag.

I fiktionen kan læseren stifte bekendtskab med virkeligheder, som ikke er en én til én spejling af faktiske realiteter. Eksempelvis får vi med *Når først man har sagt ja* adgang til et utrygt og ængsteligt barn, nemlig Steven og hans følelsesliv og tanker. Læseren behøver altså ikke selv at leve et sådan liv for at kunne fornemme, hvordan det må føles at leve, som Steven gør. I mødet med Steven i *Når først man har sagt ja* præsenteres læseren for det etiske dilemma, som Steven kommer til at stå overfor. Via sin indlevelse i fortællingen får læseren mulighed for at mærke den spænding, Steven og hans familie er udsat for med babyen, der er voldsomt syg. Og når værket »spørger« om det er i orden, at han lader hvepsene udskifte den syge baby med en ny og helt perfekt baby, bliver det moralske dilemma til et ufarligt tankeeksperiment hos læseren. Stevens dilemma er så voldsomt, at læseren provokeres til at forholde sig til hans situation. Desuden kan Stevens livsforhold i mindre grad minde nogle elever om noget genkendeligt, nemlig oplevelsen af søskendejalousi.

Undervisningsforslag

I nedenstående undervisningsforslag kan eleverne arbejde med følgende kompetenceområder indenfor faget dansk: Fremstilling, fortolkning og kommunikation. Opgaverne skærper elevernes evner til at forholde sig til værkets æstetiske elementer, dets genre-mæssige og stilistiske greb samt etiske og moralske dilemmaer.

Færdigheds- og vidensmål fra *Fælles Mål*

Færdighedsmål	Vidensmål
Eleven kan læse med fordobling	Eleven har viden om at læse på, mellem og bag linjerne
Eleven kan udtrykke en æstetisk teksts stemning	Eleven har viden om måder at udtrykke teksters stemning på
Eleven kan udtrykke sin tekstforståelse gennem medskabelse af teksten	Eleven har viden om metoder til medskabende arbejde

Læringsmål

- ◆ Eleven kan fortolke romanens visuelle symbolik og koble den til fortællingen.
- ◆ Eleven kan finde forskellige genretræk og -greb i romanen og forstå, hvad de gør for stemningen i fortællingen.

Før læsning

Før eleverne går i gang med selve læsningen, kan de opholde sig ved forsiden og forsatsbladet. Parvis får de til opgave at komme omkring nedenstående punkter:

- ◆ **Tematik**
 - Undersøg titlen: Hvad kan romanen dreje sig om?
 - Læs derefter bagsideteksten: Hvad tror I nu, at romanen drejer sig om?
- ◆ **Det visuelle**
 - Farvesymbolik: Hvorfor er forsiden gul? Hvad kan denne farve symbolisere?
Ordet »ja« er skrevet med rødt, hvorfor mon?
 - På forsiden summer hvepse omkring. Åbn bogen og undersøg nu forsatsbladet:
Hvilke associationer får I, når I ser hvepsesværmen?
Hvilken rolle kan de spille i værket?
- ◆ **Hvordan spiller indholdet (tematik) og formen (det visuelle) sammen i forhold til det, som I har talt om indtil videre?**

Makkerparrene skal udarbejde en planche, hvor de ovenstående iagttagelser formidles. Eleverne vælger selv, i hvilken form indholdet præsenteres på planchen.

Plancherne skal formidles til klassekammeraterne ved en såkaldt torvedebat, hvor alle grupper fremlægger samtidig. Det organiseres helt konkret således, at én elev fra gruppen fremlægger gruppens iagttagelser, mens den anden lytter til andre gruppers fremlæggelser. Derefter samles parrene igen og videregiver hinandens oplevelser og nye input fra torvedebatten. Afslutningsvis opsamles kort i klassen, hvor grupperne

italesætter én ting fra hvert af ovenstående punkter, som de tager med sig videre i arbejdet med romanen.

Inden eleverne påbegynder selve læsningen, kan læreren holde et kort oplæg om magisk realisme. Dette vil være med til at klæde eleverne på til den komplekse og særlige fortælling, der venter dem.

Under læsning

- ◆ Til arbejdet med værkets to planer (det magiske og det realistiske) skal eleverne oprette og løbende udfylde en Padlet, som er en digital opslagstavle til fælles inspiration. En Padlet kan blandt andet oprettes via [Skoletube.dk](https://www.skoletube.dk). Alternativt laves en fælles brainstorm på tavlen.

Eleverne skal lave to dele: En del til det realistiske plan og en del til det magiske plan. Under læsningen udfylder og ajourfører de deres Padlet, så de to planer bliver tydelige for dem. Nedslagene kan enten skrives i citater fra romanen eller formuleres med elevernes egne ord.

Nedenstående spørgsmål kan danne udgangspunkt for faglige overvejelser til deres Padlet:

- Hvornår optræder knivmanden første gang? Hvilken funktion har han først, og hvordan udvikles denne i slutningen af romanen?
- Hvepsedronningen optræder i første omgang som et englelignende væsen. Hvad symboliserer hendes udvikling? Hvordan hænger denne sammen med hendes plan og mål for Steven og hans lillebror? Hvad symboliserer en engel? Hvad symboliserer en hvepsedronning?

- ◆ Efter arbejdet med værkets to planer skal eleverne nu opholde sig ved Steven og lave en personkarakteristik af ham ud fra følgende opgaver:

- Lav et trekolonnenotat lignende nedenstående:

Hvordan oplever Steven sig selv? (Brug citater eller sidehenvisninger til bogen)	Hvordan oplever de voksne Steven, altså forældre, psykolog mv.? (Brug citater eller sidehenvisninger til bogen)	Hvordan oplever du Steven i disse situationer?
Side 95: <i>Jeg vidste godt at jeg også selv var i stykker. Jeg var ikke ligesom andre mennesker. Jeg var bange og underlig og bekymret og ked af det meget af tiden, og jeg vidste ikke hvorfor.</i>	Side 95: <i>Jeg var ret sikker på at mine forældre syntes jeg var unormal. Det sagde de jeg ikke var, men man bliver ikke sendt til psykolog hvis man er normal.</i>	Steven ved godt selv, at han er anderledes, men han ved ikke, hvad han skal gøre for at få det bedre, og han ved ikke, hvad der er galt med ham.

- Hvilken fortællestil findes i romanen? Hvad gør det, at det fortælles fra Stevens synsvinkel i stedet for eksempelvis en 3. persons fortæller? Har det betydning for troværdigheden og balancen mellem det realistiske og det magiske plan?
- Eleverne kan arbejde med øvelsen »Den varme stol« i programmet GoAnimate på Skoletube: Eleverne kreerer i grupper en lille tegnefilm, hvor de stiller spørgsmål til Steven, og han svarer. Efterfølgende vises de små film i klassen, og eleverne argumenterer for de svar, deres Steven kommer med – og hvordan disse hænger sammen med den beskrivelse, vi har af hovedpersonen.
- ◆ Udover magisk realisme ses også andre genretæk i romanen, for eksempel fra gysergenren. Find eksempler på de forskellige genretæk, der findes i bogen, og overvej, hvilken effekt anvendelsen af disse har.

Efter læsning

Efter endt læsning skal eleverne via meddigtning, kompositionsarbejde og vurdering blive endnu klogere på, hvad det er for et værk, de netop har læst. Alle nedenstående opgaver kan løses, eller eleverne kan udvælge blot én eller to, som de fordyber sig i. Uanset hvilken model, der vælges, giver det mening, at eleverne fremlægger de afsluttende opgaver for hinanden. Disse fremlæggelser og arbejdet op til kan således fungere som en evaluering af litteraturundervisningen.

- ◆ Lad eleverne skrive en ny bagsidetekst, der uden at plot spoile indrammer romanens handling og tematik. Det er vigtigt at gøre eleverne opmærksomme på en bagsideteksts funktion, nemlig at skabe nysgerrighed og læselyst.

- ◆ Eleverne kan blive opmærksomme på romanens komposition ved at inddele handlingen i spændingsfaser på forskellig vis:
 - Giv de forskellige dele en overskrift.
 - Indtegn opbygningen i et spændingsdiagram, for eksempel et søjlediagram.
 - Lav en tegneseriefrise, der illustrerer romanens spændingsfaser.

- ◆ Eleverne kan lave en booktrailer til *Når først man har sagt ja*. Ligesom ved bagsidetekstopgaven er det her vigtigt, at eleverne har viden om booktrailerens funktion. Dette indblik kan de få ved at se booktrailers fra andre romaner på YouTube. De skal forholde sig til hvilke virkemidler og effekter, der er med til at skabe en særlig stemning og beskrivelse, som passer til den roman, der reklameres for. Det er selvfølgelig vigtigt, at eleverne forud for dette også drøfter i grupper eller i plenum, hvilken stemning, de oplever i *Når først man har sagt ja*.

- ◆ Eleverne kan lave en boganmeldelse. Igen er det vigtigt at præsentere eleverne for anmeldelsesgenren. Lad eleverne både læse skriftlige anmeldelser og se forskellige anmeldelser på eksempelvis bogblogs eller Vlogs. Eleverne vælger hvilket medie, skriftligt eller i videoform, de vil anvende til deres anmeldelse, og skal begrunde hvorfor.

- ◆ Eleverne skal forholde sig til værkets etiske og moralske dilemma i en udbygget version af den tidligere øvelse »Den varme stol«. Stevens dilemma om at lade babyen udskifte eller ej skal a la radioprogrammet »Mads og monopolet« drøftes for og imod. Dette kan enten gøres »live« i klassen, hvor et panel og en vært udvælges, eller eleverne kan i grupper lave et animeret dukketeater i app'en Puppet Pal eller Goanimate, som de fremviser for hinanden.

Litteraturliste

Skønlitteratur

Oppel, Kenneth: *Når først man har sagt ja* (2016), Høst & Søn

Faglitteratur

Fibiger, Johannes og Lütken, Gerd: *Litteraturens Veje* (2000), Gads Forlag

Jørgensen, Line Kjær og Ravn, Magnus Klitgård: *Mellem virkelighed og fantasi – en undersøgelse af magisk realisme i nyere dansk litteratur* (2013), Aalborg Universitet

Kjældgaard, Lasse Horne: »Morak«. I Kjældgaard, Møller m.fl. (red.): *Litteratur. Introduktion til teori og analyse* (2012), Aarhus Universitetsforlag

Internetkilder

www.litteratursiden.dk

www.skoletube.dk

Fælles mål: www.uvm.dk

Følg med om nyt inden for børnelitteraturen på vores blog:
laerervaerelset.dk

